

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

Кафедра практичної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету
педагогіки і психології

_____ проф. Олефіренко Т.О.

« ____ » _____ 2021 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни**

«Сімейна психологія»

освітнього рівня бакалавр

(назва освітнього рівня)

галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності 053 «Психологія» («Практична психологія»)

(код і назва спеціальності)

Шифр за навчальним планом ПП03

Київ 2021 рік

Робоча програма розроблена на підставі навчальної програми «Організація психологічної служби», затвердженої Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова від _____, протокол № _____.

Розробники програми: **Зінько О. М.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичної психології факультету педагогіки і психології.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології

“30” серпня 2021 року, протокол № 1

Завідувач кафедри _____
(підпис)

/Митник О.Я./

1. Опис навчальної дисципліни

Загальні характеристики дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни		Методи навчання і форми контролю
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Кількість кредитів - 5		Методи навчання Пояснювально-ілюстративні методи.
Спеціальність (код, назва) 0.53 «Психологія» («Практична психологія»)	Загальна кількість годин - 180		
Освітній рівень: «бакалавр»	<i>Денна</i>	<i>Заочна</i>	Інтерактивні методи: <i>мікрвикладання, емпатії, інциденту</i>
	Лекції:		Рольовий тренінг. Розв'язування психологічних завдань.
	22	8	
	Семінарські (практичні) заняття:		
Нормативна	16	2	
	Лабораторні заняття:		
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 3-й	14		Форми поточного контролю: МКР, ІНДЗ
	Індивідуальна робота:		
Семестр: 5-й			
	Самостійна робота:		
Тижневе навантаження (год.) 2 год - аудиторне: 2 год - самостійна робота	128	80	Форма підсумкового контролю: <i>екзамен</i>
	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС:		
Мова навчання - укр.	33%:67%	11% : 89%	

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні теоретичні положення та поняття, основні методики та методи роботи психолога з сім'єю.

Міждисциплінарні зв'язки: курс «Психологія сім'ї» тісно пов'язаний з загальною, віковою та педагогічною психологією, психологією особистості, психологічним консультуванням, психотерапією тощо.

Мета та завдання навчальної дисципліни «Психологія сім'ї» є розкриття психологічних особливостей сучасної сім'ї, об'єктивних і суб'єктивних умов її розвитку, роль сім'ї в соціалізації індивіда, озброїти практичних психологів

знаннями про причини сімейних криз та сімейних конфліктів і оволодіти техніками надання сім'ї психологічної допомоги.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологія сім'ї» є сформувані систематизовані уявлення про еволюцію шлюбно-сімейних відносин, розкрити особливості життєвого циклу сім'ї та закономірності її динаміки, висвітлити чинники та концепції дестабілізації шлюбно-сімейних відносин, окреслити модель психологічно здорової сім'ї.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є особливості роботи психологічної служби в закладах освіти та в організаціях.

Міждисциплінарні зв'язки.

Зміст курсу «Організація психологічної служби» тісно пов'язаний із такими дисциплінами: «Психодіагностика», «Профорієнтація і профвідбір», «Психологічне консультування», «Основи психокорекції».

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

	<i>Результати навчання</i>	Компетентності
1.	<p>Знати:</p> <p>ПРН1. Аналізувати та пояснювати предмет та завдання психології сім'ї, функції та структуру сім'ї; психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми у системі освіти та пропонувати шляхи їх розв'язання</p> <p>ПРН2. Розуміти закономірності та особливості динаміки та життєвий цикл сім'ї, параметри сімейної системи, порушення в функціонуванні сімейної системи;</p> <p>Вміти:</p> <p>ПРН24. Здатність продемонструвати знання й уміння щодо використання різних методів сімейної психодіагностики, механізми психологічної корекції та особливості сімейного консультування.</p>	<p>ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ФК12. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку</p> <p>ФК15. Здатність організовувати власну діяльність і конструктивну взаємодію між психологом та клієнтами та останніх між собою, управляти дискусією.</p>
2.	<p>Знати:</p> <p>ПРН1. Аналізувати та пояснювати поняття «сім'я» та «шлюб» в психології, нормативні та квазісімейні моделі сім'ї та</p>	<p>ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння</p>

	<p>шлюбу; типи подружніх стосунків, їх детермінанти; ПРН2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування поняття «готовність до шлюбу»; поняття і типи сексуального сценарію. Вміти: ПРН24. Здатність продемонструвати знання й уміння щодо визначення функціонально-рольової структури сім'ї; з'ясувати динамічні аспекти сімейних стосунків; встановлювати етапи життєвого циклу сім'ї; оцінювати рівень психологічного благополуччя чи неблагополуччя сучасної сім'ї; визначати профілі шлюбу та типи подружніх стосунків, з метою корекційного впливу на їх детермінанти; визначати психологічні причини розладів у сім'ї; використовувати діагностичні методики для вивчення взаємостосунків у дошлюбний період, подружніх та дитячо-батьківських стосунків; здійснювати адекватний корекційний вплив у конфліктних та кризових сімейних ситуаціях.</p>	<p>професійної діяльності. ФК12. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку ФК15. Здатність організувати власну діяльність і конструктивну взаємодію між психологом та клієнтами та останніх між собою, управляти дискусією.</p>
--	---	--

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 6 кредитів ЄКТС: 180 годин.

Примітка. У зв'язку з дією коронавірусу COVID-19 заплановано змішане навчання: аудиторна та дистанційна форми. Дистанційна форма – на платформі Google meet. Якщо заняття відбудеться у дистанційній формі, то навпроти виду заняття у тематичному плані позначено букву *д*.

№ з/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна(вечірня) форма навчання)				
		Аудиторне дистанційне навчання	Лекції	Практичні (семінарські)	Лабораторні	СРС	Аудиторні	Лекції	Практичні (семінарські)	Лабораторні	СРС
Змістовий модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї.											

1	Тема 1. Характеристика сучасної сім'ї.	16	2	2	2	8		2			
2	Тема 2. Функціонально-рольова структура сім'ї. Типологія сімей.	16	2	2	2	8			2 ∂		
3	Тема 3. Феномен любові.	16	2	2	2	8		2			
4	Тема 4. Психологічна готовність молоді до створення сім'ї.	16	2	2	4	8		2			
5	Тема 5. Вибір партнера. Мотивація вступу до шлюбу.	20	2 ∂	2 ∂	2	8			2		
	Разом за змістовим модулем 1:	36/4	10/2	10/2	12	40		4			
Змістовий модуль II. ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї.											
6	Тема 6. Періодизація сімейного життя.	20	2	4	2	12		2			
7	Тема 7. Специфіка подружнього конфлікту. Розлучення як сімейна криза.	20	2	2 ∂	4	12		2			
8	Тема 8. Психологічна сутність батьківства.	18	2	2 ∂	2	12			2		
9	Тема 9. Психологічні проблеми взаємин батьків і дітей.	18	2 ∂	2	2	12			2		
10	Тема 10. Теорії сімейних систем	20	2 ∂	22	2	26					
	Разом за змістовим модулем 2:	96	10/4	12/4	12	74		4			
	Всього:	180/12	20/6	22/6	24	114		8			104

IV. Зміст дисципліни

№ з/п	Назва модулів, тем та їх зміст	К-сть годин ауд	
		Всього	в т.ч. лекцій
1. 1.1	Змістовий модуль I. Теоретичні підходи до вивчення сучасної сім'ї. Тема 1. Характеристика сучасної сім'ї.	26	14

Психологічний портрет сучасної сім'ї. Сім'я як мала група. Етапи розвитку сім'ї. Форми існування сім'ї. Сім'я як показник соціальної норми дорослого життя.

Література:

- **основна:** [1; 3; 6; 9; 11; 35];
- **додаткова:** [1; 5; 8; 12].

Тема 2. Функціонально-рольова структура сім'ї. Типологія сімей.

Структура сім'ї. Основні функції сім'ї, їх характеристика. Рольова структура сім'ї. Поняття про внутрішньо-родинні взаємини.

Сім'я. Родина. Класифікація сімей: нуклеарна, розширена, повна, неповна, змішана (перебудована), розширена (поновлена), прийомна, заміщувальної опіки, пенітенціарна та ін.

Література:

- **основна:** [5; 14; 24; 60];
- **додаткова:** [12; 20].

Тема 3. Феномен любові.

Любов і її типи. Джерела і стилі любові. Любов - нормальне почуття адекватної особистості. Причини негативного відношення до себе і до сімейного життя. Причини сімейних конфліктів. Попередження конфліктів між дружиною та чоловіком.

Література:

- **основна:** [1; 2; 5; 6; 9; 10; 56];
- **додаткова:** [8; 17].

Тема 4. Психологічна готовність молоді до створення сім'ї.

Любов. Шлюб. Сім'я. Родина. Психологічна готовність до створення сім'ї.

Етика сімейного життя. Соціально-психологічна атмосфера сім'ї. Соціальні стандарти сімейного життя. Адаптація подружжя в сім'ї.

Література:

- **основна:** [14; 26; 44; 51];
- **додаткова:** [11; 20].

Тема 5. Вибір партнера. Мотивація вступу до шлюбу.

Мотиви створення сім'ї. Вибір партнера. Психологічна сумісність майбутнього подружжя. Шлюбний контракт.

Література:

- **основна:** [15; 44; 58; 60];
- **додаткова:** [3; 4; 18].

Модульна контрольна робота №1

Змістовий модуль II. Психологічні проблеми сучасної сім'ї.

Тема 6. Періодизація сімейного життя.

Періодизація розвитку сім'ї по життєвих циклах. Виділення окремих етапів розвитку сім'ї по відповідних їм задачах.

Література:

- **основна:** [9; 22; 37; 70];

- **додаткова:** [3; 5; 19].

Тема 7. Специфіка подружнього конфлікту. Розлучення як сімейна криза.

Причини сімейних конфліктів. Кризи сучасної сім'ї. Способи вирішення внутрішньо-родинних конфліктів.

Причини розлучень. Стадії розлучення. Процес розпаду та дестабілізації сімейних відносин. Наслідки розлучення. Шляхи попередження розлучення. Стабілізація сімейних відносин.

Література:

- **основна:** [1; 19; 26; 38; 61];
- **додаткова:** [2; 18].

Тема 8. Психологічна сутність батьківства.

Зміст соціальних ролей «батько» та «мати». Бажання мати дітей. Психологічна готовність до батьківства. Тренінг батьківських навичок. Тренінг батьківської ефективності.

Література:

- **основна:** [20; 35; 41; 60];
- **додаткова:** [1; 14; 23].

Тема 9. Психологічні проблеми взаємин батьків і дітей.

Проблема стосунків поколінь. Взаємини в системах «батько - діти», «мати - діти», «батько - мати», «дитина - дитина». Стиль взаємодії. Типи виховання дітей. Батьківський авторитет. Батьківська компетентність.

Література:

- **основна:** [6; 10; 54; 55; 70];
- **додаткова:** [18; 20].

Тема 10. Теорії сімейних систем.

Теорії сімейних систем. Системний підхід Мюррея Боуена, структурна теорія Сальвадора Мінухіна, експериментальний підхід Вірджинії Сатир та Карла Віттакера, психоаналітична системна терапія Карла Віттакера.

Література:

- **основна:** [2; 13; 26; 39; 44; 50];
- **додаткова:** [1; 17; 21].

Модульна контрольна робота №2.

4.2. Плани лабораторних занять

1. Характеристика сучасної сім'ї.
2. Функціонально-рольова структура сім'ї. Типологія сімей.
3. Феномен любові.
4. Психологічна готовність молоді до створення сім'ї.
5. Вибір партнера. Мотивація вступу до шлюбу.
6. Специфіка подружнього конфлікту. Розлучення як сімейна криза.
7. Психологічна сутність батьківства.
8. Психологічні проблеми взаємин батьків і дітей.
9. Теорії сімейних систем.

1.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Зміст завдання	Форма звітності
1	Характеристика сучасної сім'ї.	Доповідь на лаб..з
2	Функціонально-рольова структура сім'ї. Типологія сімей.	Доповідь на лаб..з
3	Феномен любові.	Доповідь на лаб..з
4	Психологічна готовність молоді до створення сім'ї.	Презентація
5	Вибір партнера. Мотивація вступу в шлюб.	Презентація
6	Періодизація сімейного життя.	Доповідь на лаб..з
7	Специфіка подружнього конфлікту	Презентація лаб..з
8	Психологічна сутність батьківства	Доповідь на лаб..з
9	Психологічні проблеми взаємин батьків і дітей.	Презентація
10	Теорії сімейних систем	Презентація

V. Контроль якості знань студентів

5.1. Форми і методи поточного контролю

Доповіді, презентації студентів на лабораторних заняттях, виконання ІНДЗ, двох МКР.

Використання методів самостійної роботи студентів по осмисленню та засвоєнню матеріалу – самостійний пошук інформації, конспектування першоджерел, ведення психологічних тематичних словників, здійснення самодіагностики, підбір методик.

5.2. Питання до заліку

1. Напрями і підходи у вивченні психології сімейних стосунків.
2. Місце психології сім'ї та шлюбу в системі сучасної наукової психології.
3. Основні етапи процесу соціально-психологічного дослідження шлюбно-сімейних стосунків.

4. Методи соціально-психологічних досліджень шлюбно-сімейних стосунків.
5. Еволюція шлюбно-сімейних відносин в історії людського суспільства.
6. Соціально-психологічна характеристика сучасної сім'ї.
7. Порівняльна характеристика традиційних і альтернативних форм шлюбно-сімейних стосунків.
8. Громадянський шлюб і свідомо бездітний шлюб як різновиди альтернативних форм організації шлюбно-сімейних стосунків.
9. Відкритий шлюб, позашлюбний секс і інтимна дружба як різновиди альтернативних форм організації шлюбно-сімейних стосунків.
10. Гомосексуальні пари, свінгерство і колективна сім'я. Соціально-психологічна характеристика.
11. Психологічні проблеми повторного шлюбу. Труднощі адаптації дорослих і дітей до умов співжиття у новій сім'ї.
12. Сутність поняття сім'я, основні функції сім'ї та їх характеристика.
13. Сім'я як відкрита система. Аналіз взаємозв'язків сім'ї з іншими соціальними інститутами та системами.
14. Структура сім'ї. Характеристика основних структурних компонентів сімейної системи.
15. Соціально-психологічний аналіз ролей у шлюбно-сімейних стосунках.
16. Порушення структури і функціонування сімейної системи.
17. Типи сімейних систем і особливості їх функціонування за В.Сатір.
18. Соціально-психологічна характеристика дисфункційної сім'ї: основні ознаки та причини виникнення.
19. Сутність поняття шлюб. Походження шлюбу та його різновиди: від давніх часів до сьогодення.
20. Динаміка шлюбно-сімейних відносин.
21. Кризові періоди у розвитку шлюбно-сімейних стосунків.
22. Соціально-психологічна характеристика стадій подружніх відносин.
23. Періодизації життєвого циклу сім'ї.
24. Етап дошлюбних стосунків. Моделі вибору супутника життя.
25. Етап молодості сім'ї. Основні завдання і актуальні проблеми даного періоду.
26. Етап зрілої сім'ї. Основні завдання й актуальні проблеми даного періоду.
27. Завершальний етап життєдіяльності сім'ї. Основні завдання й актуальні проблеми даного періоду.
28. Сім'я як агент соціалізації. Особливості соціалізації дитини у сім'ї в сучасному світі.
29. Виховний потенціал сім'ї: чинники впливу сім'ї на розвиток дитини, стилі сімейного виховання.

30. Психологічні аспекти розвитку і становлення особистості дитини в неповній сім'ї.
31. Розвиток особистості дитини в дисфункційній сім'ї.
32. Психолого-педагогічна майстерність батьків.
33. Особливості спілкування у сім'ї. Специфіка змістовного аспекту параметрів сімейного спілкування.
34. Сімейні конфлікти: причини і шляхи розв'язання.
35. Специфіка подружнього конфлікту. Основні підходи до аналізу причин міжособистісних конфліктів.
36. Проблема психологічної сумісності подружжя.
37. Концепції і форми розпаду сімейних відносин.
38. Фази розпаду емоційних стосунків у шлюбу.
39. Стадії розлучення та їх характеристика.
40. Причини зростання і мотиви розлучень.
41. Розлучення та його наслідки.
42. Особистісні та соціальні чинники порушення шлюбно-сімейних стосунків.
43. Стабільність інституту сім'ї та її детермінанти.
44. Психологічні умови збереження і гармонізації шлюбних відносин.
45. Нормально функціонуюча сімейна система: основні ознаки і критерії здорової, гармонійної родини.
46. Діагностична робота сімейного психолога: методи діагностики і отримання інформації про сімейну ситуацію.
47. Корекційно-розвиваюча робота психолога з дисфункційною сім'єю.
48. Просвітницька і профілактична робота шкільного психолога з родиною.
49. Підготовка молоді до сімейного життя.

5.3. Критерії оцінювання знань студентів

Вимоги до знань та умінь студентів	Максимальна кількість балів, оцінка за шкалою ECTS
Повно й ґрунтовно володіє знаннями, фактичною інформацією та поняттєвим апаратом, в логічній послідовності передає знання першого та другого модуля з відповідним аналізом й узагальненням вивченого. Простежувався зв'язок теоретичного матеріалу з практикою.	A: 90 – 100 б.
Свідомо володіє знаннями, фактичною інформацією та поняттєвим апаратом, в логічній послідовності передає знання першого та другого модуля з відповідним аналізом й узагальненням вивченого.	B: 80 – 89 б.
Свідомо володіє знаннями, фактичною інформацією та поняттєвим апаратом. Проте відсутня логічна послідовність у викладі матеріалу, відсутні певні висновки щодо викладеної інформації.	C: 70 – 79 б.

Знання модулів передаються зазубреними з підручників (з конспекту) фразами. Відсутня логічна послідовність у викладі навчального матеріалу, відсутні певні висновки щодо викладеної інформації.	D: 65 – 69 б.
Знання модуля передаються тільки за допомогою певних питань з боку викладача.	E: 60 – 69 б.

5.4.

Розрахунок максимальної кількості балів, що присвоюються студентам

Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Кількість одиниць до розрахунку	Всього
Робота на лабораторному занятті	5	8	40
ІНДЗ	10	3	30
Модульна контрольна робота	10	3	30
максимальна кількість балів			100

VI. Навчально-методична карта дисципліни

Навчально-методична картка курсу «Психологія сім'ї» (VII семестр)

Разом за VII семестр : 73 год., із них 24 год. – лекції, 12 год. - лабораторні заняття, 46 год. – самостійна робота.

	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII
Модулі	I модуль							II модуль							
Лекції	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2		
Дати	15.09	22.09	01.09	15.09	22.09	29.09	05.10	19.10	26.10	17.10	24.10	31.10			
Теоретичні розділи	Теоретичні підходи до вивчення сучасної сім'ї							Психологічні проблеми сучасної сім'ї							
Теми лекцій	Тема 1. Характеристика сучасної сім'ї.	Тема 2. Функціонально-рольова структура сім'ї.	Тема 3. Феномен любові-підвладності.	Тема 4. Психологічна готовність молоді до створення сім'ї.	Тема 5. Вибір партнера. Мотивація вступу до шлюбу.	Тема 6. Психодіагностика в професійній сфері.	Тема 7. Періодизація сімейного життя. навчання діяльності.	Тема 8. Специфіка подружнього конфлікту. Розв'язання як сімейно	Тема 9. Психологічна сутність батьківства.	Тема 10. Психологічні проблеми взаємин батьків і дітей.	Тема 11. Теорії сімейних систем				
	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII
Модулі	I модуль							II модуль							
лабораторні заняття	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2		
Дати					20.10	27.10	03.11	10.11	17.11	24.11	01.12	08.12	15.12	15.12	22.12

							1			2		2	12	2	
Теми					Тема 1. Характеристика сучасної сім'ї.	Тема 2. Функціонально-рольова структура сім'ї. Типологія сімей.	Тема 3. Феномен любові, діяльність.	Тема 4. Психологічна готовність молоді до створення сім'ї	Тема 5. Вибір партнера. Мотивація вступу до шлюбу.	Тема 6. Психодіагностика в професійній сфері. Поняття професіографії діяльності.	Тема 7. Періодизація сімейного життя, навчання діяльності.	Тема 8. Специфіка подружнього конфлікту. Розлучення як сімейна	Тема 9. Психологічна сутність батьківства.	Тема 10. Психологічні проблеми	Тема 11. Теорії сімейних систем
Модулі	І модуль								ІІ модуль						
Самостійна робота															
Поточний контроль	МКР № 1 06.10								МКР № 2 22.12						
Підсумковий контроль	екзамен														

VII. Основні й допоміжні інформаційні джерела для вивчення курсу

Основна:

1. Алешина Ю. А. Семейное и индивидуальное психологическое консультирование. – М.: Консорциум «Социал. здоровье России», 1993. – 173с.
2. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї. – Київ, 2001.
3. Браун Дж. Кристенсен Д. Теория и практика семейной психотерапии. – СПб.: Питер, 2001. - 352 с.
4. Витакер К. Полночные размышления семейного терапевта. М.: «Класс», 1998.
5. Витакер К., Бамберри В. Танцы с семьей: Семейная терапия: символический подход, основанный на личностном опыте. М.: «Класс», 1997. – 172 с.
6. Говорун Т., Кікінежді О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
7. Джеймс М.. Брак и любовь. – М., 1985.
8. Дружинин В.Н. Психология семьи. Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 208 с.
9. Ковалев С.В. Психология современной семьи. – М.: Просвещение, 1988. – 207с.
10. Кочарян Г.С., Кочарян А.С. Психотерапия сексуальных расстройств и супружеских конфликтов. – М.: Медицина, 1994. – 224 с.
11. Кратохвіл С. Психотерапія сімейно-сексуальних дисгармоній. – М., Медицина, 1991. – 335 с.
12. Малкина-Пых И. Г. Семейная терапия. – М.: Изд-во Эксмо, 2006.- 992 с.
13. Минухин С., Фишман Ч. Техники семейной терапии /Пер. с англ. – М.: «Класс», 1998. – 304 с.
14. Навайтис Г. Семья в психологической консультации. – М. 1999.
15. Психология семейных отношений / Шнейдер Л.Б. Курс лекций . – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.
16. Психологічна допомога сім'ї: Посібник /За ред. З.Г. Кісарчук. – К.: ОП «Житомирська облдрукарня», 1988. – 182 с.
17. Ридчарсон Р. Сила семейных уз. Руководство по психотерапии в помощь семье. – СПб., 1994.

18. Саймон Р. Один к одному. Беседы с создателями семейной терапии. – М., 1996.
19. Сатир В. Как строить себя и свою семью/Пер. с англ. – М.: Педагогика-Пресс, 1992. – 192 с.
20. Семья в психологической консультации: Опыт и проблемы психологического консультирования /Под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. – М.: Педагогика, 1989. – 208 с..
21. Фрейд З. Психология бессознательного /Пер. с нем. – М.: Просвещение, 1989. – 448 с.
22. Черников А. Системная семейная психотерапия. - Санкт-Петербург, 2001.
23. Шерман Р., Фредман Н. Структурированные техники семейной и супружеской терапии: Руководство. – М.: Класс, 1997. – 336 с.
24. Шнейдер Л.Б. Семейная психология: Учебное пособие для вузов. 2-е изд. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2006. – 768 с.
25. Эйдемиллер Э. Методы семейной диагностики и психотерапии: Методическое пособие. – М.: ФОЛИУМ, 1996. – 63 с.
26. Эйдемиллер Э.Г. Методы семейной диагностики и психотерапии: Метод. пособие. – М.: Фолиум, 1996.
27. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия. – Л.: Медицина, 1989. – 192с.

Додаткова:

1. Арнаутова Е.П. Коррекция детско-родительских отношений в семье, образовавшейся при повторном браке матери //Семейная психология и семейная терапия. – 1998. – №2. – С. 73-83.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. – М. 1988
3. Витакер К. Брак и семья //Семейная психология и семейная терапия. – 1998. – №3.
4. Витакер К., Нейпир О. Семья в кризисе. – Москва, 2005.
5. Гриндер Д., Бэндлер Р., Сатир В. Семейная терапия. Воронеж, 1993.
6. Гроздева Е.В., Лидерс А.Г. Комплементарность супругов и удовлетворенность браком //Семейная психология и семейная терапия. – 1997. – №2. – С. 23-31.
7. Кёниг Карл. Нарушения в сексуальных отношениях как объект психотерапии //Семейная психология и семейная терапия. – 1997, №2. – С. 79-87.

8. Клу Маданес Достижения в стратегической семейной терапии //Семейная психология и семейная терапия. – 1999. – №6. – С.3-13.
9. Лосева В.К., Луньков А.И. Работа любви, или стадии развития брачно-семейных отношений //Семейная психология и семейная терапия. – 1999. – №4. – С. 34-36.
- 10.Франкл В. Человек в поисках смысла: Пер. с нем. и англ. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с
- 11.Фримен Девид. Техники семейной психотерапии. – Санкт-Петербург, 2001.
- 12.Хейли Дж. Терапия испытанием. – М.: Независимая фирма «Класс», 1998.
13. Черников А.В. Интегративная модель системной семейной психотерапевтической диагностики. М.: 1997.
- 14.Шапиро А.З. Понятийный аппарат современной семейной терапии //Семейная психология и семейная терапия. – 1998. – №2.